

Chronologický prehľad a znaky literatúr

Staroveká literatúra:

- * 3. tis pnl - 5. st. nl.
- * písaná na kamenný tabuľkách, neskôr papyrusoch, diela prepisované ručne
- * písmo klinové (pravdepodobne vynájdené Sumermi), neskôr hieroglyfy, postupné zdokonaľovanie písma, diela prepisované ručne
- * najstaršie diela zasypané pod troskami miest, dlho nerozlúštené
- * hrdinovia sú závislí od vôle bohov, častokrát majú nadľudskú silu, alebo rozum
- * bohovia ako vrchol sily a moci, všetko na zemi závisí od ich rozhodnutí, dávajú ľuďom znamenia, pomáhajú svojim obľúbencom, ale aj svojvoľne trestajú
- * delí sa na orientálnu (sumérska - hebrejská - indická) a antickú (grécka a rímska)

Stredoveká literatúra

- * 5. - 15. st.
- * pád Rímskej ríše, literatúra sa viac rozvíja na východe
- * písmo: sanskrt, neskôr hebrejská a grécka abeceda, čínske znakové písmo, po činnosti Konštantína a Metoda na VM hlaholika aj cyrilika
- * texty prepisované ručne až do vynálezu kníhtlače Jánom Guttenbergom - 1445
- * rozvoj náboženstiev: budhizmus, kresťanstvo, islam (moslimovia) a tým aj názory na umenie určujú práve náboženstvá
- * pozemský svet zobrazovaný ako pominuteľný, ako odraz večného, nadpozemského života
- * dôraz sa kládol na náboženskú a na poznávaciu funkciu literatúry, synkretizmus (prelínanie umeleckej a vecnej literatúry)
- * dôležitejšia bola forma pred obsahom, využívali sa stereotypné obrazy, hrdina bol nábožensky založený, s vlastnosťami podľa príslušného náboženstva, mučeník, svätec, vo svetskej literatúre to zas boli rytieri, šľachtici a smelí bojovníci
- * literárny jazyk kvetnatý, rozvláchny, ozdobný, sústredovalo sa veľké množstvo básnických prostriedkov, ktoré sťažovali zrozumiteľnosť textu
- * žánre: epos, romanca, náboženské legendy (exemplá), odborná lit (najmä liečiteľstvo a prírodné vedy), mestské listiny
- * v slovenskej literatúre, okrem diel súvisiacich s činnosťou Konštantína a Metoda, sa rozvíja najmä ľudová slovesnosť (vzniká prvá slovenská ľud. rozprávka - O 12 mesiačikoch)

Humanizmus a renesancia

- * 14. - 17. st.
- * geografické objavy nových krajín
- * vynálezy (pušný prach, kníhtlač, kompas)
- * vedecké objavy (M. Kopernik, G. Galilei)
- * rozvíja sa priemysel, obchod, vznikajú manufaktúry
- * humanus - ľudský, renesancia - obrozenie, znovuzrodenie
- * chceli obrodíť človeka v duchu antických predstáv a ideálov, prekladali a znovu sa vydávali diela antických autorov, napodobňovali ich
- * od náboženského života sa vracali späť k pozemskému, všímala si človeka, jeho prežívanie života, lásku k prírode, úctu k rozumu (racionalizmus), zmyslové poznanie (senzualizmus) a zdôrazňovali úlohu jednotlivca v spoločnosti (individualizmus)
- * jazyk: spočiatku iba latinský, postupne však autori začínajú používať svoje národné jazyky (anglický - Shakespeare, taliansky - Alighieri, Boccaccio)
- * žánre: rozvíja sa najmä divadelná hra, tj. dráma (komédie, tragédie), ale aj krátke prozaické formy s poučeniami, rozsiahlejšie príhody a dobrodružstvá, ktoré mali zabávať, slúžiť na oddych

* u nás to bolo obdobie začínajúcich protihabsburských povstaní, ale aj rozvíjania vzdelanosti (vzniká Academia Istropolitana - 1465), rozvíjajú sa najmä historické piesne, ale aj duchovné piesne a prvá ľúbostná pieseň (Siládi a Had'máži) v našej literatúre.

Barok

* 16. - 18. st.

* vzniká v Španielsku a Taliansku, barok - perla nepravidelného tvaru

* turecké vpády

* živelné pohromy

* súperenia panovníckych rodov v Európe

* boje medzi katolíkmi a protestantmi

* beznádej, pesimizmus, všetko pozemské sa chápe ako pomínutelné (vanitas vanitatum -márnosť nad márnosť), znova vzrastá moc viery, umelci hľadajú inšpiráciu v nadpozemských, večných hodnotách

* prehnaná ozdobnosť (dekoratívnosť), vyumelkovaná nádhera (pompéznosť) a najmä nadnesenosť slov (patetickosť), dôležitejšie sa opäť stávalo to ako písali a nie to, čo písali (teda viac forma ako obsah), mnoho symbolov nahrádzajúcich skutočné fakty

* hrdinovia sa zmietajú medzi dobrom a zlo, chcú vstúpiť do večného života, vznikajú najmä diela náboženského charakteru

* žánre: duchovné piesne, mravoučná lyrika (H. Gavlovič), ale aj cestopisy (nebývalý rozvoj práve v tomto období) a najmä vedecká literatúra (J.A. Komenský, M. Bel)

* jazyk: zväčša latinský (pri vedeckých vždy) a biblická čeština (podľa Kralickej biblie)

Klasicizmus

* 17. - 18. st.

* classicus - vynikajúci, vzorový, príkladný

* umelecký smer, ktorý vzniká na dvore kráľa Ľudovíta XIV. vo Francúzsku

* zmysel umenia vidia v napodobňovaní prírody, toho, čo je podstatné a nemenné, znova sa inšpirujú antikou

* určili sa presné pravidlá písania, žánre sa rozdelili na vysoké (óda, elégia - žalospev, tragédia) a nízke (komédia, satira, bájka), nepripúšťalo sa prelínanie týchto žánrov

* témou sa stávali historické, nadčasové námety, hrdinami príslušníci vysokých vrstiev, vládcovia, veľmoži (vo vysokých) a mešťanstvo, chudobné vrstvy mohli byť zobrazené ako hlavní hrdinovia jedine v nízkych žánroch

* vychádzal z racionalizmu Reného Descarta - Myslím, teda som (Cogito ergo sum)

* literatúra sa viac sústreďuje na všeobecné črty človeka, vytvára typy postáv (napr. Harpagon v Lakomcovi)

* v dráme (div. hrách) sa zdôrazňuje jednota deja, miesta a času (teda celý dej sa odohráva v istom časovom úseku, na jednom mieste a nemá vedľajšie dejové odbočenia)

* na našom území sa rozvíja vzdelanosť, tolerančný patent umožní slobodu vierovyznania, školská dochádzka sa stáva povinnou, vznikajú nielen nové školy, ale aj slovenské a česko-slovenské spolky, rastie úsilie o vytvorenie spisovného jazyka (Bajza, Bernolák, Fándly, Hollý), no popritom stále pretrvávajú na našom území aj biblická čeština, rastie záujem o dejiny Slovákov (Svätopluk, Dejiny slovanskej reči a lit., Cirillo-Metodiada..)

* 1787 prvá spisovná slovenčina, bernolákovčina (Jazykovedno-kritická rozprava o slovenských písmenách)

Osvietenstvo

* Viera v osvietený rozum

* Pravda je poznateľná rozumom alebo skúsenosťou

* Odmieta predsudky a povery, zdôrazňuje potrebu slobody myslenia

* Zdôrazňovanie rovnosti medzi ľuďmi!

* Rozum a cit sú v súlade.

* Jean-Jacques Rousseau (Emil alebo O výchove), Denis Diderot (Encyklopédia), Daniel Defoe (Robinson Crusoe), Jonathan Swift (Guliverove cesty)

Romantizmus

* 1840 - 1880.

* Veľká francúzska revolúcia a jej heslo: Sloboda-rovnosť-bratstvo

* nástup kapitalistických, vlastníckych a majetkových vzťahov v spoločnosti

* činnosť štúrovcov, dohoda o spisovnej slovenčine (1843), Žiadosti slovenského národa (1848), vydávanie prvých slovenských novín (Slovenské narodné noviny s lit. prílohou Orol tatranský), časopisy (Slovenské pohľady), vznik Matice slovenskej (1863) a troch slovenských gymnázií (Revúca, Kláštor pod Znievom, Martin)

* jazyk sa snaží byť blízky ľudu, autori čerpajú z ľudovej slovesnosti (u nás sa ujíma Štúrova slovenčina)

* zdôrazňuje sa cit, menej podstatný rozum (na rozdiel od klasicizmu)

* hrdinom je výnimočný človek, cítiaci, často ktosi z nižších vrstiev, z ľudu

* využíva sa kontrast (dobro- zlo, škaredý-pekná: Chrám Matky Božej..), hrdina sa zmieta v rozkole medzi rozumom a citom, ideálom a skutočnosťou - často končí tragicky, cítiť sympatie alebo antipatie autora so svojimi postavami

* žánre: román (Chrám Matky...), balada (Zakliata panna...), hrdinská báseň (Mor ho), v slovenskej literatúre najmä rozvoj poézie, využívanie silných básnických obrazov, lyricko-epické skladby (Marína) a tiež vedecká, odborná literatúra (najmä Štúrov kodifikačný spis slovenčiny: Nárečia slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí a jazykovedné dielo: Náuka reči slovenskej)

Realizmus

Realizmus vo svetovej literatúre sa rozvíja v období priemyselnej revolúcie. Autori sa odvracajú od snov a ideálov ku skutočnosti a realite. *Vplyv pozitivizmu* – (zakladateľ fr. Auguste Comte) – dôraz na objektívne poznanie skutočnosti, za skutočné považoval iba to, čo sa dalo zmyslami overiť, skúsenosťou a experimentami dokázať

Spoločensko - historické pomery na Slovensku: v r. 1874 boli na príkaz vlády a ministra školstva zrušené všetky tri slovenské gymnáziá a až do r. 1918 neexistovala jediná slovenská stredná škola. Počas nasledujúceho roka minister vnútra K. Tisa zrušil aj Maticu slovenskú. Sociálna bieda ľudu narastala (panovník schválil čaľadnícky zákon, ktorý umožňoval telesné tresty), na dedine sa vzráhala bieda, hlad, ľudí

Znaky:

* realizmus zobrazuje všedný život

* rozvíja sa hlavne epika, predovšetkým romány, novely a poviedky

* autori zobrazujú v dielach dobu, v ktorej žijú

* opisujú všetky spoločenské vrstvy

* pravdivé, skutočné zobrazovanie všedného života

* typizácia postáv

* autori používajú ľudovú a hovorovú reč

* hrdina je obyčajný človek z akejkoľvek spoločenskej vrstvy. Realizmus prináša typy, ktoré sú späté s prostredím, v ktorom žijú, ich charaktery sú produktom ľudskej spoločnosti. Hrdina a spoločnosť sú v konflikte, pretože spoločnosť neumožňuje človeku žiť podľa vlastných predstáv.

Balzac (Otec Goriot), Dickens (Oliver Twist), Tolstoj (Vojna a mier, Anna Kareninová), Tajovský, Kukučín, Hviezdoslav, Timrava

Prvá vlna predstavuje **opisný realizmus** (1880 - 1900). Autori síce zobrazujú skutočnosť, ale nepodávajú riešenie daných problémov. V popredí je národný život, problematika zemanstva a jeho schopnosť stáť na čele národa. Na jeho nedostatky poukazujú láskavým humorom.

vyexponované do symbolickej podoby. Realizmus nachádza postavy vo všetkých spoločenských vrstvách, začínajúc podsvetím a končiac najvyššími kruhmi buržoázie a aristokracie. Spisovatelia používajú nové výrazové prostriedky - oproti patetickému romantizmu sa v ich dielach objavujú všetky vrstvy jazyka (nárečia, hovorové výrazy, archaizmy, argot atď.). Z hľadiska žánru sú pre realizmus typické väčšie prozaické útvary (najmä román), epická poézia a spoločenské drámy.

poézia - dominuje sylabotonický veršový systém (veršový systém s ustáleným počtom slabík a s rovnakým umiestnením prízvukov vo veršoch) forma: veľké lyrické cykly a lyrickoepické skladby

próza - žáner: kresba, črta, poviedka, novela, román (považuje sa za vrchol tvorivého úsilia)

témy: príklon k súčasným témam, opisujú materiálne bohatstvo, podnikateľskú činnosť,

vypočítavosť, manželstvo, alkoholizmus, zobrazujú dedinskú tematiku, ale ešte nesiahali na tabuizované témy, videli len čistotu, neskazenosť slovenského ľudu a tým sa snažili povzniesť slovenský národ pohľad na skutočnosť je vonkajší, bez preniknutia do hĺbky, zobrazenie zemanstva a jeho úlohy v spoločnosti propagácia slovenčiny, orientácia na hovorový jazyk

dráma: stagnuje

Druhá vlna už predstavuje **kritický realizmus**, čo znamená, že autori na rozdiel od prvej vlny zobrazujú skutočnosť a zároveň podávajú všetky možné riešenia rôznych problémov a situácií. V popredí je sociálna problematika a všímajú si vnútro človeka, jeho sociálnu situáciu. Kritizujú tu rôzne nedostatky.

Spoločnými znakmi oboch vln je napr. protivojnová tematika, osud slovenského národa prevažne v dedinskom prostredí

2. vlna - kritický realizmus (1900 – 1918):

poézia: jazykovo - gramatická zložka básní sa zjednodušila

témy básní: vnútorný citový život lyrického subjektu

próza: záujem o vnútorný život človeka, zameranie sa na jeho sociálnu situáciu, úsilie analyzovať skutočnosť

spisovatelia namiesto vyzdvihovania národného života pri zobrazovaní sociálnej problematiky musia rozlišovať aj medzi jednotlivými príslušníkmi národa diela podávajú neprikrášlený obraz o živote najnižších ľudových vrstiev

autori prenikajú do psychiky jednotlivca, zobrazujú citové drámy zo sklamaných očakávaní a nesplnených túžob

dráma: oživuje ju ľudová reč postáv, realistické charaktery, konflikt blízky aktuálnej skutočnosti zo života

Symbolizmus je:

* každý myšlienkový systém alebo umelecký smer, ktorý stavia na symboloch a operuje s nimi ako so základnými článkami alebo prostriedkami poznania alebo výrazu.

* v užšom zmysle literárny (najmä básnický) smer z poslednej tretiny 19. storočia. Jazykový symbol väčšinou metaforou alebo metonymiou.

* v užšom zmysle výtvarný smer prelomu 19. a 20. storočia.

Básnické a umelecké hnutie vzniklo vo Francúzsku v 80-tych rokoch 19. storočia.

Básnici používali metaforu, alegóriu, inotaj a kládli dôraz na eufóniu verša.

Básnik má skutočnosť vyvolávať, sugerovať a nie pomenúvať, pretože „pomenovať predmet znamená potlačiť tri štvrtiny zážitku, ktorý máme z rozkoše hľadania tajomného“.

Symbolizmus má okrem iného aj zásluhu v zblížení poézie s hudbou. Melódia mala podporiť celkový dojem z veršov. Symbolistická poézia bola preto často sprevádzaná rôznymi skladbami, nakoniec to spôsobuje aj nástup voľného verša.

- Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud - Francúzsko, Alexander Blok - Rusko, T. S. Eliot - USA, Janko Jesenský a najmä Ivan Krasko (Slovenská literárna moderna, začiatok 20. storočia)

Surrealizmus alebo nadrealizmus je umelecký smer, ktorý sa usiluje oslobodiť myseľ, zdôrazňuje podvedomie. Slová „umelecký smer“ nie sú úplne výstižné, pretože surrealizmus znamená nielen umelecký smer, ale aj životný štýl.

- vychádza z dadaizmu (návrat k detstému veku, zachytenie bezstarostnosti, hravosti ako protiklad proti utrpeniu ľudstva v 1. svet. vojne)

- vzniká vo Francúzsku začiatkom 20. rokov 20. storočia.

- buduje na magickom realizme, prelínaní sna a skutočnosti

- poézia sa zrieka pravidelného rytmu, rýmu a všetkých prostriedkov výstavby verša

- chce preniknúť pod povrch reality a vyjadriť jej protichodné javy

- prvé impulzy dostal surrealizmus od André Bretona, jeho prudký rozvoj umožnil Salvador Dalí.

Roku 1924 vydal André Breton Surrealistický Manifest, v ktorom definoval surrealizmus ako „čistú duševnú automatizáciu“, kde je cieľom posilniť písomom, kresbou a výrazovými prostriedkami všetkého druhu skutočnú funkciu myšlienky. Tým myslel, že ide o rozumom nekontrolovateľný prúd asociácií - pri tvorbe mal byť umelec ponorený sám do seba a bez akejkoľvek rozumovej kontroly, či zámeru zaznamenávať stavy svojej duše. Toto svoje vnútro a svoje sny samozrejme tiež skúmali, a to i pod vplyvom drog a umelo u seba navodzovali (či sa o to pokúšali) stavy porušenia psychickej rovnováhy (extatické, hypnotické, ale aj psychopatologické).

Otvárajú sa podvedomiu a snom, aby sa vymanilo spod „diktátu rozumu“ a „oslobodilo život“ poznaním seba samého.

Surrealisti sa cítia byť revolucionármi túžiacimi zmeniť svet, aby sa zmenil život

Surrealistická literatúra sa taktiež snažila byť len prepisom podvedomia, čo núti neskoršieho čitateľa

predstaviť si stav v akom bol pisateľ, pretože inak je dielo nezrozumiteľné. Ich básne sa vo väčšine prípadov nerýmujú

Na Slovensku vzniká z neho smer: nadrealizmus (nadrealistická sedmička autorov)

* André Breton, Guillaume Apollinaire / Rudolf Fabry, Štefan Žáry, Vladimír Reisel, Pavel Bunčák, Július Lenko, Ján Rak, Ján Brezina

Avantgarda

* skupina alebo generácia tvorcov, ktorí sa usilujú o pokrok, revolučnú zmenu, a to spoločenskú alebo duchovnú, alebo o nové formy umenia, nové výrazové prostriedky

* prúd moderného umenia (najmä) v prvej tretine 20. storočia, ktorého jednotlivé smery (kubizmus, expresionizmus, futurizmus, dadaizmus, poetizmus, surrealizmus) sa distancovali od tradičných hodnôt a estetických noriem minulosti a hľadali nové témy a formy výpovede

Najvýznamnejšie avantgardné smery:

Futurizmus

lat. futurus, v preklade budúcnosť. Jeho zásady sformuloval Filippo Tommaso Marinetti. Futuristi ospevovali všetky vymoženosti modernej techniky a civilizácie. Nadchýnali sa vedeckými objavmi.

Kubizmus

lat. cubus, v preklade kocka. Usilovali sa odkryť charakteristické črty človeka a predmetu na základe geometrického stvárnenia umeleckej postavy. Básnici využívali voľné asociácie predstáv bez logickej úpravy básní – takto vznikol typ básne kaligram

Kubofuturizmus

predstavuje spojenie satirických a dynamických prvkov. Vrátil poézii emocionálnosť, predvídavosť, zmyslovosť a dal základy pre voľný verš. Najvýraznejšie Pásmo G. Apollinaira.

Konstruktivizmus

lat. zostavenie. Spojený s rozvojom techniky a racionálnym plánovaním vznikol v Rusku. V literatúre kladie

dôraz na svet a konštrukciu a štruktúru diela a úsporné a logické vyjadrovanie.

Expresionizmus - (vyššie celý smer)

Dadaizmus

fr. dada, v preklade hračka. Vznikol vo Švajčiarsku. Dadaisti sa búrili proti dobe a proti vojne, vracali sa k detskému veku, chceli zachytiť jeho bezstarostnosť a hravosť ako protiklad utrpeniu ľudstva 1. svetovej vojne. Ich poézia sa vyznačuje deštrukciou (rozklad) jazyka, ktorý dopĺňali zmesou zvukov, novotvarmi často nezrozumiteľnými výrazmi. Zakladateľom dadaizmu bol Tristan Tzara.

Medzivojnová literatúra

1. svetová vojna 1914-1918, 2. svetová vojna 1939-1945, medzivojnová literatúra 1918 - 1945

stratená generácia

- * pôvodne označenie mladých ľudí, ktorí sa vrátili z bojísk 1. svetovej vojny a nevedeli sa prispôsobiť novej životnej situácii (termín ako prvá použila spisovateľka žijúca v Paríži Gertruda Steinová)
- väčšina z prozaikov stratenej generácie prežila časť 1. svet. vojny v Európe na vlastnej koži
- Ernest Hemingway (Komu zvoní do hrobu, Zbohom zbraňam, Starec a more)

expresionizmus

Termín expresionizmus sa pôvodne vzťahoval na výtvarné umenie. Termín expresionizmus je často vykladaný ako „pocit úzkosti“, čo súvisí s tým, že väčšina expresionistických diel je neveselá a tento pocit sa snaží navodiť. Jeho cieľom bolo ukázať úpadok človeka 19. storočia. Všetko je uvádzané vo vzťahu k večnosti. Jeho popularita začala stúpať v priebehu a predovšetkým po prvej svetovej vojne, kedy sa rozvíjal predovšetkým v Nemecku. Po roku 1925 sa vplyv expresionizmu zmenšoval, po nástupe Adolfa Hitlera k moci (1933) bolo toto umenie v Nemecku zakazované.

Literatúra sa stavia proti meštiackemu spôsobu života.

* Franz Kafka, Erich Maria Remarque, Jozef Čiger Hronský

Vitalizmus

básnici oslavujú život, nechcú sa vracieť do minulosti, dôležitejšia je pre nich súčasnosť a budúcnosť. Ospevujú život, krásu ženy, životodarnú aktivitu a činnosť, životný elán („elán vital“ – odtiaľ názov vitalizmus). Sú tu aj stopy poetizmu, najmä v princípe hry a hravosti. Hlavný predstaviteľ je Ján Smrek – 1898 – 1982, básnik životného optimizmu, neúnavný hľadač lásky a harmónie.

DAVisti

skupina mladých, ľavicovo orientovaných slovenských intelektuálov, ktorá vznikla roku 1922 v Prahe a vydávala časopis DAV (1924-1937). Boli to zväčša študenti, socialisti zo Slovenska, v r. 1924 vydávajú Zborník mladej slovenskej literatúry. Zaoberali sa otázkami umenia, filozofie, literatúry, kritiky, politiky. Davisti ovplyvnili vývin marxizmu na Slovensku.

Členmi DAVu boli: Laco Novomeský, Vladimír Clementis, Daniel Okáli, Andrej Sirácky, Ján Rob Poničan

Katolícku modernu

vytvorili v tridsiatych rokoch 20. storočia mladí autori, ktorí sa združili okolo františkána Rudolfa Dilonga. Ich poézia pramenila v náboženských a národných hodnotách. Do prvej vlny katolíckej moderny môžeme zaradiť okrem Rudolfa Dilonga aj básnikov Pavla Gašparoviča Hilbinu, Janka Silana, Jána Haranta či Andreja Žarnova. Ich nasledovníkmi boli Pavol Ušák Oliva, či Svetoslav Veigl. Za programové vystúpenie básnikov katolíckej moderny je považovaná „Antológia mladej slovenskej poézie“, ktorú Dilong zostavil v roku 1933. V tom istom roku uverejnil kňaz – básnik P.G. Hilbina článok „Literárna družina Postup“, ktorý mal všetky znaky manifestu, akým sa uvádzali do života literárnej skupiny.

Základnou myšlienkou bolo heslo: služba Bohu, cirkvi, národu. Ako výrazové prostriedky využívali náboženskú terminológiu, boli pozitívne naklonení k vláde vo fašistickom slovenskom štáte počas 2. svetovej vojny. Po roku 1948 časť básnikov emigrovala a časť prestala tvoriť, alebo bola vo väzení. Ich poézia o Bohu a o viere nebola v tom čase vítaná. Motívy katolíckej moderny:

- zobrazovanie istého návratu do detstva (krajina pôvodu)
- motív vojny, mlčania a poézie, kontrast svetlo – tma
- existencialistická filozofia, založená na otázke bytia a nebytia
- viera v Boha

nadrealizmus (niečo nad skutočnosť)

v 30. rokoch na Slovensku vystúpila skupina mladých básnikov – nadrealistov, ktorí zareagovali vo svojej tvorbe na blížiaci sa nový vojnový obdobie. Nadrealisti sa vzbúрили proti dobe, ovplyvnilo ich blížiaci sa vojnový obdobie. Nadrealisti sa snažili podať protest proti dobe a protest a vzburu proti zastaralému básnickému umeniu. Básniam chýbala logika, boli nezrozumiteľné, neobsahovali interpunkciu, rým, rytmus, básnické prostriedky, slohy, atď. Snažili sa dať básniam novú tvár. Opierali sa o javy podvedomia (o sen, o fantáziu). Medzi zakladateľov nadrealizmu patrí Rudolf Fabry zbierkou Uľaté ruky. Využíva momentálne nápady a približuje sa reči detských rečňovaniek.

Predstavitelia: Rudolf Fabry, Štefan Žáry, Vladimír Reisel, Pavol Bunčák, Ján Rak, Ján Brezina, Július Lenko

socialistický realizmus – ruská a sovietska lit.

* umelecká metóda, spôsob zobrazovania skutočnosti, jediný povolený smer, schematicky vyznievajúce diela oslavujúce ruského človeka, spôsob ruského života, ruské hrdinstvo a výdrž
zakladateľ Maxim Gorkij – dielo Matka (román o matke revolucionára, ktorá po jeho zatknutí pokračuje v jeho diele)

- je umelecký smer a bol smerovaním oficiálneho (teda štátom podporovaného) umenia sovietskeho obdobia v ZSSR pred 2. svetovou vojnou a po nej a v krajinách strednej, juhovýchodnej a východnej Európy (vrátane Talianska).

Podľa jeho teoretika A. A. Ždanova musí umelecké dielo slúžiť ľudu a oficiálnej ideológii: má iba ilustrovať kladné stránky socializmu a spoločnosti, pričom je jeho úlohou vychovávať a získavať nadšených stúpencov; kritický pohľad sa smie zameriavať iba na triednych nepriateľov.

Michail Šolochov, Maxim Gorkij, v slovenskej literatúre Peter Jilemnický, Fraňo Kráľ a iní.

naturizmus (časť lyrizovanej prózy v slovenskej literatúre)

- zobrazenie dedinského prostredia
- vrchárske, horské prostredie
- rozdeľujú postavy na vyslovene dobré a vyslovene zlé, konflikt dobra a zla
- využívajú baladický, pochmúrny dej
- hlavné postavy skúmajú aj svoje pocity, svoje vnútro
- rozprávkovosť
- tajomnosť, záhadnosť
- využívajú lyrizáciu prózy – opisy prírody, nálad a pocitov postáv
- žánre: novela (Drak sa vracia). Poviedka
- predstavitelia: Ľudo Ondrejov, Margita Figuli, Dobroslav Chrobák, František Švantner

Súčasná literatúra (literatúra po roku 1945)

Beat generation – literárny smer v poézii, USA

* Vznikol v San Franciscu

- * Všíma si protiklady: lesk aj biedu USA
- * Žiadali právo na intenzívny vnútorný život a ničím neobmedzovanú slobodu
- * Písali verše na verejné recitovanie, často spolupracovali s džezovými hudobníkmi
- * Neusilovali sa o harmóniu, ani o krásu, žiadali neviazanosť všetkých zmyslov
- * Využívajú neurčitý mysticismus a revoltu, využívajú voľný verš blízky hovorovej reči (inšpirácia Waltom Whitmanom)
- * Predstavitelia: Allen Ginsberg, Lawrence Ferlinghetti, Gregory Corso, Jacka Kerouac

existencializmus – francúzsky

- * myšlienkový a umelecký prúd, skúma existenciu človeka z hľadiska jeho individuality aj z hľadiska spoločenských vzťahov.
- * vyjadruje sa k základným otázkam ľudského bytia.
- * zdôrazňuje osobnú slobodu jednotlivca, ktorú dosahuje aj tým, že sa nepodriada konvencii
- * jednotlivec prekonáva nezmyselnosť, opustenosť, úzkosť a beznádej, absurdnosť ľudskej existencie
- * rozhodovanie iba na základe vlastnej vôle
- * dôraz na subjektívnych pocitoch a poznatkoch
- * **J.P. Sartre - Hnus, Múr / Albert Camus: Mor, Pád, Cudzinec**

antiromán – francúzsky

- * odmieta klasickú kompozíciu diela, hrdinu a fabulu
- * písali racionálne, bez uplatnenia fantázie
- * vyzdvihovali význam dialógu, odmietali vnútorný monológ
- * Alain Robbe-Grillet: Gumy, Žiarlivosť / Claude Simon, Michel Butor, Nathalie Sarrautová

magický realizmus – Latinská Amerika aj iné

- * do tém zo súčasnosti presahujú mýtické a legendové príbehy
- * metaforickosť jazyka
- * približovanie čitateľovi magických úkonov, zvykoslovia, tradícií z vybranej oblasti
- * Gabriel Garcia Marquez, Čingiz Ajmatov
- Premena reálneho na magické sa uskutočňuje cez myšlienky, sny, emócie a obrazotvornosť
- Magický realizmus – umenie prekvapení. Je to svetový fenomén, hoci sa zrodil v 40. rokoch v Latinskej Amerike. Spracúva skutočný, existujúci svet, no pridáva mu štatút tajomnosti, neobyčajnosti a toto sa uskutočňuje cez predstavivosť. Zdôrazňuje lásku k prírode.

rozhnevaní mladí muži – anglická dráma, v 50. rokoch

- * odráža pocity povojnovej generácie, ktorá stratila životnú perspektívu a pochybuje o jej existencii
- * súvislosť s existencializmom aj beat generation
- * uvedomujú si bezvýchodkovosť literatúry
- * narastá v nich pocit osamotenía, bezmocnosti a neschopnosti riešiť životné problémy
- * prejavuje sa u nich hnev, nihilistická kritika (popieranie spoločenských a mravných zásad)
- * bijú do všetkého, z čoho majú strach
- * od 50. rokov všetkým pohrdajú, ničomu neveria
- * John Osborne – Obzri sa v hneve, John Wain – Ponáhľaj sa dolu, Zima v horách, John Braine – Miesto hore

neorealizmus – taliansky

- * hrdinami jednoduchí ľudia z vidieka a biednych štvrtí veľkomiest
- * spis. využívajú ľudový jazyk, jasné vyjadrovanie
- * ak zobrazujú postavy z vyššej vrstvy – sú k nim kritickí

- * objavuje sa aj vo filme (R. Rossellini (Rím, otvorené mesto), V. De Sica (Zlodeji bicyklov) – dôraz kladú na dokumentárne fakty
- * stoja v protiklade k vtedajšiemu fašistickému režimu Mussoliniho
- * Pier Paolo Pasolini – Búrlivý život
- Alberto Moravia – Rimanka, Vrchárka (sfilmovaná De Sicom)

socialistický realizmus – ruská a sovietska lit.

- * je metóda písania, umelecký smer a bol smerovaním oficiálneho (teda štátom podporovaného) umenia sovietskeho obdobia v ZSSR pred 2. svetovou vojnou a po nej a v krajinách strednej, juhovýchodnej a východnej Európy (vrátane Talianska).
- * umelecké dielo má slúžiť ľudu a oficiálnej ideológii, bez extravagancií a experimentovania, zrozumiteľné aj pre nevzdelaných
- * **princípy**: triednosť (robotnícke prostredie, postavy), straníckosť (marxisticko-leninská ideológia), ľudovosť (jazyk ľudu), pravdivosť (Historická pravda).

Expresionizmus

Termín expresionizmus sa pôvodne vzťahoval na výtvarné umenie. Termín expresionizmus je často vykladaný ako „pocit úzkosti“, čo súvisí s tým, že väčšina expresionistických diel je neveselá a tento pocit sa snaží navodiť. Jeho cieľom bolo ukázať úpadok človeka 19. storočia. Všetko je uvádzané vo vzťahu k večnosti. Jeho popularita začala stúpať v priebehu a predovšetkým po prvej svetovej vojne, kedy sa rozvíjal predovšetkým v Nemecku. Po roku 1925 sa vplyv expresionizmu zmenšoval, po nástupe Adolfa Hitlera k moci (1933) bolo toto umenie v Nemecku zakazované .

Literatúra sa stavia proti meštiackemu spôsobu života.

- * Franz Kafka, Tennessee Williams, E. M. Remarque, J. C. Hronský

Absurdná dráma

resp. absurdné divadlo je smer avantgardnej drámy resp. divadla od 50. rokov 20. storočia, ktoré zobrazuje skutočnosť ako nezmyselnú. Vznikla v 20. storočí vo Francúzsku.

Je pre ňu typická nihilistická koncepcia človeka i života, vychádza z existencialistickej koncepcie; autori negovali všetky tradičné formy divadla, v hrách chýbal súvislý dej, zápletky, motivácia konania postáv, medziľudská komunikácia medzi postavami a rozuzlenie na konci.

Absurdná dráma predstavuje človeka v bezvýchodiskových a nezmyselných situáciách, postavy nežijú plnohodnotným životom, často konajú bezcieľne, činy, ktoré k ničomu neslúžia, nie sú schopné dorozumieť sa s ostatnými, človek sa odcudzuje sám sebe, je podriadený a ohrozovaný modernou civilizáciou.

Autori: Friedrich Dürrenmatt, Samuel Beckett, Eugène Ionesco, Václav Havel

Postmoderna:

Vedomie postáv a často aj text sú fragmentárne (útržkovité, necelistvé);

V próze sa spájajú zdanlivo nezlučiteľné prvky reality

Človek sa vníma ako hračka spoločenských pohybov

Irónia, sebaíronia, výsmech

Autor sa vzdáva prísnej racionality, racionálne sa narušuje - aj fyzikálne zákony;

Autori sa vysmievať práve z toho, čo je spoločensky hodnotené ako vysoké

Namiesto o hrdinovi môžeme hovoriť skôr o antihrdinovi (hrdina proti svojej vôli) - klamár, násilník, vrah

Používa sa princíp montáže - text akoby bol zmontovaný z rôznych textov, palimpsest

Dušan Mitana, Pavel Vilikovský

Osamelí bežci

- v roku 1964 vystúpili v časopise Mladá tvorba Manifest „prednosti trojnohých slávikov“
- vyznačovali sa:
- originálnou poetikou
- viacvýznamovosťou básní
- báseň = osobitné vyjadrenie
- netvorili uzavretú skupinu
- boli si blízky pocítovo a spôsobom vnímania a zobrazovania sveta
- vplyvy existencializmu – hľadanie zmyslu života, úvahy o smrti, pocity odcudzenosti, nepochopenia
- ekologické motívy – protest proti devastácii prírody, strata kontaktu človek s prírodou
- „bežci“ boli preto lebo často zobrazovali pohyb – útek, cestovanie, pohyb vnímali ako nutnosť doby, rýchly život, ale vnímali ho aj ako zmenu
- nekonvenčné vyjadrovanie
- typická symbolika osamelých bežcov – cestovanie, horolezci, armáda
- predstavitelia: Laučík, Repka, Štrpka